

MÜNEVVER AYAŞLI İSTANBUL'U ANLATIYOR

ABDULLAH UÇMAN

«İslâmbol'u aç güzâr yapı»

Osman Gazî

Münevver Ayaşlı, daha önce günlük bir gazetede fıkralarıyla, bir devrin ve bir facianın hikâyesini anlattığı «Pertev Bey'in Üç Kızı», «Pertev Bey'in İki Kızı» adlı birbirinin devamı olan iki romanı, «19. Asır ve Kıbrıs Fetvâsı» adındaki incelemesi ve «Gördüklerim, Bildiklerim ve İştiklerim» adındaki hatıralarıyla tanıdığımız değerli bir hanım yazarımız. Onun son olarak yayınladığı «Dersâadet» ise, bir devrin acı tatlı gerçeklerinden oluşan büyük bir hâtıralar yığını. Ayaşlı, bu eseriyle, bir Osmanlı, bir İstanbul aşığı olarak çıkıyor karşımıza; onu burada Osmanlı zincirinin canlı, hayatta kalan en son halkalarından biri olarak görüyoruz.

Münevver Ayaşlı'nın hayatının önemli bir bölümü, son günleri de olsa, üç kitaya uzanmış muhteşem İmparatorluğun topraklarında, o havayı teneffüs ederek geçmiş. Tarihimiz ve ülkemiz için birer dönüm noktası olan bir sürü olaya ya bizzat, ya da ikinci ağızdan şahit olmuş. «Dersâadet»le onu, canlı, taptaze, her biri kitaplık çapta hatıralarla yüklü bir kimse olarak tanıyoruz.

Kendileriyle yapılan bir konuşmada «Tarihe çok bağlısınız..» sorusuna; «Rumeliye de.. Hâlâ Estergon Kalesine ağlarım..» (İçimizden 30 Kişi. s. 53) diye karşılık veren, duyguları denizler kadar engin, yiğit bir Rumeli kadını Münevver hanım.

«Dersâadet», bir nevi canlı hatıralar geçgisi, daha doğrusu resm-i geçidi. Yazar, kitaba, İstanbul'a yapılan müslüman-Türk

akınlarının tarihçeleriyle giriyor. Sonra zevci ve ailesi münasebetiyle bir süre kalmış olduğu başkent Ankara üzerine bazı hatıralarını nakledip «artık çok sıklıdım» (s. 52) diyerek Ankara'dan İstanbul'a geliyor.

Ayaşlı hanımefendi, kendileriyle yapılan konuşmadan öğrendiğimize göre, bugün 70 yaşında; aşağı yukarı üç çeyrek asırlık bir ömre sahip. İmkânları geniş, kültürlü bir aile içinde doğup büyümüş, çok iyi bir tahsil görmüş. Babasının görevli bulunduğu Selânik'te doğuyor, çocukluğu İstanbul'da geçiyor. Sonraları Paris'te Massignon ve Henri Masse gibi üstadların derslerine devam ediyor. Babasının görevli olarak gittiği Suriye'de I. Dünya Savaşı yıllarında bulunuyor. Cumhuriyetin ilk yıllarında Ankara, sonra tekrar İstanbul'a dönülüyor. Hâlen canlı gibi sevdiği Boğaziçi'nde, Beylerbeyi'ndeki aile yadigarı köşkerinde oturmaktadır.

Burada, Münevver hanımın da yakın dostu olan, rahmetle andığımız Asaf Hâlet Çelebi'nin İstanbul için kaleme aldığı bir yazısını hatırlıyorum. Şöyle diyor Çelebi: «Ben İstanbul'da doğdum, İstanbul'da büyüdüm. Galiba da İstanbul'da öleceğim. Suyun dışında balık nasıl yaşarsa ben de İstanbul'un dışında öyle yaşarım.» (..) «İstanbul'la ben can ve gövde gibiyiz. Bazan benim, bazan onun rollerimiz değişir. İstanbul olmasa ben olmazdım ama, bana öyle geliyor ki ben olmasam belki İstanbul da olmayacaktı. İstanbul benim ağızma dil, kulaklarıma ses, gözlerime bakış olur.» (İstanbul Dergisi, sayı 7, 1954)

Tabii bu bakış ve anlatım

bir şairin; yaşadığı günlerde Türk edebiyatının en orijinal şiirlerini yazmış bir Osmanlı Çelebisinin sözleri. «Dersâadet»te her ne kadar buna benzer bir anlatım yoksa bile, Münevver hanımın İstanbul aşkı da buna yakın sözlerle anlatılmaya çalışılıyor. O da böyle, İstanbul'un taşıyla, toprağıyla, ağacıyla, sarayıyla, yalısıyla, köşküyle dört bir köşesine sırsıklam aşık. Acı tatlı neler yok ki kitapta.. «Dersâadet»e, çok yönlü, derinlemesine olmasa da, bir dönemin, II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet'in ilk döneminin portresi denebilir. Kitapta, yazarın rehberliğinde adım adım İstanbul'u dolaşırız. Bu seyahat oldukça canlı, acı tatlı hatıralar, rivayetler, hikâyeler ve efsanelerle dolu. Münevver hanımın zaman zaman oldukça ilginç hatıra ve tespitleri de var. Ayşe Sultan Efendi'den naklen, yazarın anlattığı bir hatıra şöyle:

«Osmanlı hânedanı memleketten çıkarıldıkları zaman, altın kafesler açılmış, en nadide kuşlar kurtlara yem olmuşlardı. Bütün hânedan şursuz bir surette bütün dünyaya dağılmış, kimse gittiği ve gideceği yeri bilmiyordu.

Saliha Sultan Efendi de zannedsem doğrudan doğruya Beyrut'a gitmişler ve orada yerleşmişlerdi. Kendilerini bir müddet sonra ziyaret eden Sultan Abdülhamid Han kerimelerinden Ayşe Sultan Efendi'yi Saliha Sultan katiyen tanımamışlar.

DERSÂADET, Münevver Ayaşlı, Bedir yayınları, İstanbul 1975
İÇİMİZDEN 30 KİŞİ, Ergun Göze, Boğaziçi yayınları, İstanbul 1975.

«Efendim, İstanbul, Boğaziçi» demiş Ayşe Sultan, yine Saliha Sultan'da hiç bir reaksiyon yok. «Orası neresi, ben bilmiyorum» demiş Saliha Sultan.

Bir türlü yaşlı Sultan'ın hafızasının işlenmesine imkân yok. Ayşe Sultan orada bir piyano görür, hemen başına geçer ve Sultan Aziz'in marşını çalmaya başlar. Birdenbire Saliha Sultan'ın hafızası işlemeye başlar ve titreye titreye tüzim ve tekrim ile ayağa kalkar ve hüngür hüngür ağlaya ağlaya babası Şehid Paşa'nın marşını dinlemeye başlar ve bu suretle yine hafızası yerine gelmiş olur.» (s. 136)

Gözler yaşartıcı bir olay ve acıklı bir manzara bu. Bunun gibi, senaryolara konu olabilecek bir başka olayı da yine yazarın kaleminden okuyalım:

«Ben son Halife'nin son selâmlığını, yani Cuma namazına Dolmabahçe Camiine (doğrusu Bezmiâlem Valide Sultan Camii) giderken gördüm. Birkaç şehzade, birkaç saray mensubu, birkaç gazeteci ve meraklı, aşağı yukarı 30 kişi kadar bir kalabalık toplanmıştı.. Bu sahnenin faciasını hiç bir klâsik, meşhur Shakespeare bile yazamaz ve sahneye koyamazdı.

«Halifenin yüz ifadesini anlatamam.. Hazin, metin ve küskün.. Herkes şaşkın ve işin vahametini henüz müdrük değiller, herkeste bu hiç bir zaman hakikat olmayacak gibi garib bir kanaat. Fakat bu dramın zirvesi ve en patetik tarafı, hiç bir şeyden habersiz halktan yaşlı bir hanımın, âdet olduğu veçhile Halifenin arabasına «arzuhal» atması oldu, yani bugünkü deyimle milletten bir kadın Halife'ye bir dilekçe verdi.

«O Halife'ye ki, bütün hakları elinden alınmış, hatta vatandaşlık hakkı bile.» (s. 166)

Buraya aldığımız örnekler gibi, «Dersaadet»in bazı bölümleri âdeta belgesel bir roman gibi. Yazar, bir ehli vukuf gibi ortaya çıkıyor eline kalemi kâğıdı almış, işte bu yolu filanca

yaktı, şu sarayı falanca yaktı, beriki konağı şu yoketti diyerek, delilleriyle gözlerimizin önüne seriyor.

Muhteşem İmparatorlukla birlikte İstanbul'un da korkunç yıkımı ardından, bazı Türk dostu yabancıların İstanbul üzerine söyledikleri sözler oldukça ilginç. Hele şu ikisinin, Jean Cocteau ve Claude Farrere'in sözleri.. «Sahipleri tarafından terk edilmiş boş bir ev.» diyor İstanbul'a Cocteau. Diğeri de, İstanbul'u bir ziyaretten sonra «İstanbul'u nasıl buldunuz?» sorusuna, şu harika karşılığı veriyor: «Çok güçlükle..» (s. 77)

Osmanlı hânedamının anavatanından sürgün edilmesi olayı da, sanırım, dünyanın hiç bir yanında görülmemiş türde trajik bir olay. Bu konu üzerine de Kadir Mısıroğlu'nun «Osmanoğulları'nın Dramı» dışında henüz hemen hiç bir şey yazılmadı. Bu olay gibi bizim bilmediğimiz, duymadığımız daha niceleri var ki, henüz yazılmak değil, bilenele sözünü bile etmiyorlar.

Münevver hanım, faciaların çoğuna şahit olup da yeni nesillerin bilmediği birçok şeyi anlatmadan göçüp gidenlerin beraberlerinde götürdükleri veballeri çok iyi anlamış; bu yüzden birçok şeyi hiç çekinmeden anlatmış.

«Dersaadet»i okurken eski ünlü İstanbul aşıklarını, Yahya Kemâl'i, Abdülhak Şinasi Hisar'ı, Ahmet Hamdi Tanpınar'ı, Asaf

Hâlet Çelebi'yi, Necip Fazıl'ı, Samiha Ayverdi'yi hatırlamak elde değil. Zaten «Dersaadet»le «Aziz İstanbul», «Boğaziçi Yalıları», «Boğaziçi Mehtapları», «Eski Zaman Köşkleri», «Beş Şehir» ve «Boğaziçinde Tarih», hemen hemen aynı şeylerin, aynı hayatın, aynı dönemlerin, aynı insanların ve aynı medeniyetin hikâyesi.

Eski medeniyetimize mensup insanların, Osmanlı terbiye ve görgüsüyle yetişmiş olanların topluma bakışları ve insan anlayışları da oldukça farklı oluyor. Ötedenberi, bizim millet olarak sözlü geleneğin acısını çektiğimiz söylenir. Münevver hanım gibi meselâ bir Ali Emiri Efendi, bir İbnülemin Mahmut Kemâl Bey hatıralarını yazsalar, onlardan, bugün bilmediğimiz ve bilmemize imkân olmayan birçok şeyi öğrenecektik, fakat şimdi bütün bunlardan mahrumuz.

«Dersaadet» bir bakıma, güzel, mutlu İstanbul şehrinin olduğu kadar hâlâ sürmekte olan büyük bir faciyanın da hikâyesi. Münevver Ayaşlı'nın zaman zaman mütevekkilâne bir edâ ile tekrarladığı «Biz artık terk-i dâvâ etmiş, mâsivâdan el çekmiş bir kuluz» cümlesi okuyuculara çok şeyi açıklamaya yetiyor. Allah, Münevver hanıma uzun ömür verir de, bizler de bu sayede, onun gerek vâdettiği, gerekse etmediği birçok şeyi öğrenme fırsatı buluruz.

